

Kollektiviseringer under Den spanske Borgerkrig

Indhold:	Side:
1.0 Indledning og problemformulering	1
2.0 Kilder og historiografi	2
3.0 Det økonomiske system i Spanien før 1936	3
4.0 Den spanske venstrefløj og arbejderbevægelses anarkistiske rødder	4
4.1 PSOE og UGT	6
4.2 CNT og FAI	7
4.3 PCE	10
4.4 POUM	12
5.0 Folkefronten og den militære opstand	12
6.0 Den sociale revolution	14
6.1 Kollektiviseringerne på landet	16
6.2 Kollektiviseringerne i byen	20
7.0 Den politiske revolution og kontrarevolution	24
8.0 Konklusion	28
9.0 Litteraturliste	29

1.0 Indledning og problemformulering

Måden at indrette et samfund på økonomisk er afgørende for, hvordan et samfund fungerer, disse måder har ændret sig gennem tiderne, ligesom der ofte i historien har eksisteret forskellige økonomiske modeller i sammen periode. Mest aktuelt er situationen under Den kolde Krig, hvor landene i Øst som bekendt fungerede under en såkaldt kommunistisk planøkonomi, mens landene i Vest bekendte sig til kapitalistisk markedsøkonomi. Efter murens fald har dette forhold ændret sig; de tidligere kommunistiske lande er nu – med større eller mindre succes – gået over til kapitalistisk markedsøkonomi, og denne økonomiske model fremstår nu, som den store vinder af Den kolde Krig. Ikke alene fremstår markedsøkonomi som en vinder, den fremstår faktisk som den eneste realistisk mulige måde at indrette samfundet på. Det at Østblokkens styre og økonomier brød sammen har taget brodden af kritikken af markedsøkonomien, og dem, der tidligere formulerede alternativer dertil, opererer nu fuldstændig inden for den markedsøkonomiske tænkning. Her tænker jeg eksempelvis på venstreorienterede politiske partier eller på græsrodsorganisationer; f.eks. har ulandsorganisationer som Mellemlandsligt Samvirke og Ibis helt accepteret den globale markedsøkonomi, som den præmis ulandene skal udvikle sig under, hvilket igen betyder, at der ikke fra dette hold formuleres alternativer til den gældende måde at indrette samfundet på økonomisk (trods det at ulandene nok kunne have brug for sådanne). Det interessante i denne sammenhæng er imidlertid ikke i hvor høj grad kapitalistisk markedsøkonomi fungerer godt eller skidt (hverken for i- eller ulande), det er derimod den dogmatiske status den har.

Historikeren Nipperdey formulerer med nyhistorismen et tankesæt, som viser sig anvendeligt i dette projekts sammenhæng. Det helt grundlæggende udgangspunkt for Nipperdey er forståelsen af verden som historisk; samfundet skabes og forstås historisk, hvilket betyder, at menneskenes sandheder til enhver tid vil knytte sig til den historiske sammenhæng, de indgår i. Dette er udgangspunktet, og det fører en hel del andet med sig. For når samfundet skabes historisk, bliver det historikerens opgave at anskueliggøre denne historiske betingethed. Nipperdey taler om ”historismens revolutionære implikationer”; at blotte sandhedernes historiske – og dermed ikke essentielle - status åbner for, at man kan skabe nye sandheder eller i det mindste for at sandhederne fremstår foranderlige. Nipperdeys nyhistorisme rummer integreret i hinanden en videnskabelig metode, en teori om historie og samfund samt en politisk teori. Den metode, som hans teori lægger op til, er en metode, hvor man forstår de historiske samfund på deres egne præmisser og inden for det meningsunivers, som var gældende på det givne historiske tidspunkt, men ydermere lægger hans teori op til at sætte fokus på de historiske sandheder, indenfor hvilke de historiske begivenheder gav mening, og dermed vise at sandhederne lige præcis er historiske.

Nipperdey fastholder idealet om værdifri objektiv videnskab, og dette hænger nøje sammen med hans udgangspunkt; man bør kunne se objektivt og nøgternt på de historiske sandheder, hvilke ikke

ville være mulig med et ideologisk udgangspunkt; historieforskning må aldrig få en funktion, hvor den legitimerer den herskende ideologi. Dette kunne umiddelbart lyde uforeneligt med, at hans teori også er en politisk teori, men det er ikke tilfældet, tværtimod. Det politiske ligger nemlig i denne værdifri og objektive tilgang til de herskende ideologier, med denne vil historieforskningen være katalysator for kritisk tænkning. Som Nipperdey siger: ”Fremtidens åbenhed og interessen for fortiden betinger gensidigt hinanden. Historievidenskaben har til opgave at holde fremtiden åben.”¹ Emnet for dette projekt er kollektiviseringerne under Den spanske Borgerkrig. Kollektiviseringerne under Den spanske Borgerkrig var ret omfattende, men hvor omfattende de var, og i hvilket omfang man kan påstå, at de repræsenterer en mulig alternativ måde at indrette økonomien på, er således projektets kerne. Relateret til Nipperdey er ønsket med dette projekt gennem et stykke historisk arbejde, at rokke lidt ved den dogmatiske status markedsøkonomien har som den herskende sandhed inden for det økonomiske felt. At undersøge industri- og landbrugskollektiviseringernes udbredelse under Den spanske Borgerkrig fordrer, at der bliver set nærmere på, hvordan kollektiviseringen blev udformet og ikke mindst dens resultater. Jeg vil ligeledes se på de politiske og faglige grupperingers rolle i den sociale revolution, som fandt sted i perioden 1936-1937, ligesom de politiske konflikter, som kom til at spille en afgørende rolle for både den sociale revolution og kontra-revolution, vil blive behandlet.

Ser man på Nipperdeys metode, så vil jeg ikke i så høj grad gøre en masse ud af at forstå de *meningssammenhænge*, som kollektiviseringerne foregik indenfor, da dette ville være lidet relevant i forhold til at vurdere deres udbredelse, ligesom det ville være temmelig plads- og resursekrævende. Relevant er derimod de *politiske* sammenhænge som kollektiviseringerne er en del af, og de vil, som allerede nævnt, blive behandlet.

Det Nipperdey således bidrager med til dette projekt er selve hans historie og samfundsteoretiske udgangspunkt, ligesom hans politiske vision om at åbne for fremtiden ved at se nærmere på, hvordan og hvorvidt det lod sig gøre at organisere økonomien på en radikalt anderledes måde i de kollektiviserede områder under Den spanske Borgerkrig.

2.0 Kilder og historiografi

Når man vil beskæftige sig med kollektiviseringerne under Den spanske Borgerkrig støder man på det problem at der findes meget få systematiske behandlinger af et temmelig stort og meget fragmenteret kildemateriale.² Der findes nogle få statistiske optegnelser fra den republikanske

¹ Jensen, Bernard Eric: ”Historisme” i Collin, F. og Køppe, S. (red.): *Humanistisk videnskabsteori*. Danmarks Radio Forlaget, København, 1995. S. 156.

² En detaljeret kildeoversigt findes bl.a. i Bolloten, Burnett: *The Spanish Civil War – Revolution and Counterrevolution*. The University of North Carolina Press, USA, 1991. S. 767 (note 1) og Bolloten, Burnett: *The*

*Instituto de Reforma Agraria*³ og fra den catalanske lokalregering *Generalitat*. Ud over disse myndigheders optegnelser er de vigtigste kilder de anarkistiske øjenvidners fremstillinger. Af de anarkistiske kilder vil jeg fremhæve Gaston Leval⁴, Augustin Souchy og José Pierats som de vigtigste. Ud over at have bevaret en del dokumenter som belyser kollektivernes indre organisering finder man også hos anarkisterne beskrivelser af kollektiviseringernes omfang og resultater. Der er naturligvis visse problemer forbundet med at anvende de anarkistiske kilder idet de i udgangspunktet er meget positivt stemt overfor hele kollektiviseringsbevægelsen. Mere skeptiske undersøgelser og vurderinger af kollektiviseringerne finder man bl.a. i Hugh Thomas' ”The Spanish Civil War”⁵ og Stanley G. Paynes ”The Spanish Revolution”.⁶ Franz Borkenau's øjenvidneberetning i ”The Spanish Cockpit”⁷ er også interessant i forbindelse med kollektiviseringerne idet han i en periode som Komintern udsending arbejdede i *Instituto de Reforma Agraria*. Sidst vil jeg nævne narrative tilgang som man finder i Ronald Frasers ”Blood of Spain – an oral History of the Spanish Civil War”.⁸ I Frasers bog finder man en række interviews med bønder og arbejdere som deltog i kollektiverne. I denne korte oversigt har jeg kun nævnt de mest vigtige kilder og værker men jeg vil i øvrigt benytte en række andre værker som jeg ikke har præsenteret her.

3.0 Det økonomiske system i Spanien før 1936

Spanien var i begyndelsen af det 20. århundrede et af Europas mest tilbagestående lande. Spanien var præget af underudvikling på både det sociale og produktionsmæssige område.

I 1910 var hele 66% af befolkningen beskæftiget indenfor agrarsektoren. Jordfordelingen var den mest ulige i Europa; 2% af befolkningen besad 47% af den opdyrkede jord, de store jordejere var Den katolske Kirke og godsejerne. Et stort flertal af landbefolkningen var jordløse landarbejdere eller småbønder, der var tvunget til at supplere deres indtægter ved at tage arbejde hos godsejerne eller kirken. Denne jordfordeling forblev stort set uændret helt frem til Den spanske Borgerkrigs udbrud i 1936.⁹

Man kan dog ikke tale om egentlig feudal underudvikling. Kapitalismen havde udviklet sig i

Spanish Revolution – The Left and the Struggle for Power during the Civil War. The University of North Carolina Press, USA, 1979. S. 479ff (appendix I og II).

³ Nærmere beskrevet i afsnit 6.0

⁴ Leval, Gaston: *Collectives in the Spanish Revolution*. Freedom Press, London, 1975.

⁵ Thomas, Hugh: *The Spanish Civil War*. Penguin Books, London, 4. reviderede udgave 2001.

⁶ Payne, Stanley G.: *The Spanish Revolution*. Weidenfeld and Nicolson, Storbritannien, 1970.

⁷ Borkenau, Franz: *The Spanish Cockpit*. The University of Michigan Press, USA, 1971.

⁸ Fraser, Ronald: *Blood of Spain - an oral History of the Spanish Civil War*. Pantheon Books, New York, 1979.

⁹ Jørgensen, Palle: ”Den spanske samfundsformation (1800 – 1936)” i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 43ff.

Spanien, men den var senere udviklet og udviklede sig anderledes end i de fleste andre europæiske lande. Det specielle ved den spanske kapitalisme var, at den ikke var et produkt af et spanske borgerskab, men snarere udsprang af den agrare produktion og den feudale overklasse. Det økonomiske system som udviklede sig i Spanien kan bedst beskrives som agrarkapitalistisk. Den spanske kapitalisme var således tæt forbundet med de tidligere feudale produktionsforhold på landet, og det var meget vanskeligt at skelne de tidligere feudale klasse modsætninger og politiske forhold fra dem, der opstod med agrarkapitalismen. Det eneste sted, hvor der udviklede sig et egentligt handelsborgerskab, som kunne igangsætte en industrialiseringsproces, var i Catalonien og i Baskerlandet.

Først under 1. Verdenskrig, hvor Spaniens neutralitet gjorde det muligt at udvide og udvikle produktionen, opstod der en egentlig industrisektor. Industriproduktionen var hovedsageligt placeret i Baskerlandet med Bilbao som centrum og i Catalonien med Barcelona som centrum.¹⁰

Når man, som det ses nogle steder, sammenligner spanske samfund i 1930'erne med det Rusland man kender fra før revolutionen i 1917 begår man en fejl. Det spanske samfund havde i 1930'erne udviklet sig bort fra det tilbagestående bondesamfund, som man kendte få årtier tidligere. I 1930 repræsenterede industriarbejderklassen således hele 26% af den arbejdende befolkning i modsætning til kun 16% tyve år tidligere.¹¹

En anden vigtig faktor i forståelsen af den spanske kapitalisme er den rolle som udenlandsk, især engelsk, kapital spillede. De udenlandske investeringer i Spanien steg voldsomt i perioden fra 1900 til 1920 og resulterede i at visse sektorer stort set var under udenlandsk kontrol, dette gælder f.eks. jernbanerne. Minedrift og fremstilling af gas og elektricitet var andre områder hvor udenlandsk kapital dominerede. Dette betød at den spanske overklasse ikke i så høj grad var præget af et moderne industriborgerskab, som de var tilfældet i andre europæiske lande, hvorfor disse heller ikke udgjorde nogen særlig politisk magtfaktor.¹²

4.0 Den spanske venstrefløj og arbejderbevægelses anarkistiske rødder

Den spanske arbejderbevægelse var fra sin begyndelse inspireret af anarkismen. I 1868 ankom den italienske anarkist Giuseppe Fanelli til Spanien. Fanelli tilhørte den bakunistiske fløj af første Internationale (Den Internationale Arbejderassociation) og var rejst til Spanien for at agitere blandt de spanske arbejdere og landproletarer. Det land han mødte var, som beskrevet ovenfor, et udpræget agrarsamfund, men samtidig var det et samfund, som havde en lang tradition for

¹⁰ Ibid. S. 42ff.

¹¹ Fraser, Ronald: *Blood of Spain – An oral History of the Spanish Civil War*. Pantheon Books, New York, 1979. S. 38.

¹² Jørgensen, Palle: "Den spanske samfundsformation (1800 – 1936)" i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 43f.

kollektivismen i landsbyfællesskaberne,¹³ ikke ulig det man kender fra den russiske *mir*. Anarkismen var på ingen måde fremmed for det spanske proletariat, da anarkismen i mange henseende byggede på de samme elementer, som den spanske agrarkollektivismen havde bygget på i århundrede. Den spanske sektion af første Internationale blev dannet på en kongres i juni 1870 under navnet *Den Internationale Arbejderassociations spanske Regionalføderation*. Sektionen repræsenterede ved sin dannelse ca. 40.000 arbejdere, den anarkistiske fløj havde fra begyndelsen flertal, og sektionen tilsluttede sig derfor den bakunistiske fløj i striden mellem Bakunin og Marx. På den spanske sektionens 2. kongres i 1871 ser man tydeligt den anarkistiske inspiration, det hed bl.a.: ”Den sande føderative demokratiske republik er den kollektive ejendom, anarkiet og den økonomiske føderation eller m.a.o. de frie land- og industriarbejderassociationers frie universelle føderation.”¹⁴ Efter første Internationales splittelse i 1872 meldte den spanske sektion sig ud og arbejdede videre udenfor under navnet *Den spanske Regionalføderation*. Fra 1872 til 1874 var bevægelsen illegal, men i 1881 genopstod den under navnet *Den spanske regions Arbejderføderation*. Føderationen genvandt hurtigt det tabte terræn og repræsenterede snart omkring 50.000 arbejdere.¹⁵ De efterfølgende årtier blev præget af politisk vold og rivalisering mellem de forskellige anarkistiske traditioner, hovedsageligt mellem kollektivisternes og anarko-kommunisternes.

Kollektivisternes, eller syndikalisterne om man vil, var inspireret af Bakunin og deres politiske arbejde var fokuseret på den faglige organisering og –kamp. Opbygningen af de faglige organisationer var helt centralt for kollektivisternes. De faglige organisationer blev ikke blot set som kamporganer i den aktuelle klassekamp men også som skoler, der skulle forberede arbejderklassen på en fremtidig overtagelse af produktionen og som grundelementer i den anarkistiske forvaltning af samfundet, som skulle erstatte den borgerlige stat. Kollektivisternes strategi var langsigtet og forudsatte evnen til at tænke taktisk og udvise tilbageholdenhed og forsigtighed. Kollektivisternes så strejken og specielt generalstrejken som deres vigtigste våben, men samtidig mente de, at disse våben skulle bruges med omtanke. Utidig brug af strejkevåbnet og lokale oprør ville ifølge Kollektivisternes uundgåeligt føre til en svækkelse af arbejderbevægelsen og en forværring af arbejderens situation generelt.

Anarko-kommunisterne var hovedsagelig inspireret af Kropotkin og andre nyere anarkistiske teoretikere, som f.eks. italieneren Malatesta. Anarko-kommunisterne var kritiske overfor kollektivisternes faglige organisationer, som de anså for centralistiske og bureaukratiske. Anarko-kommunisterne var i stedet tilhængere af små autonome grupper, og hvor kollektivisternes

¹³ Dolgoff, Sam (red.): *The Anarchist Collectives*. Black Rose Books, Montreal, 1974. S. 20ff.

¹⁴ Jørgensen, Palle: ”Den spanske samfundsformation (1800 – 1936)” i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 38.

¹⁵ Lorenzo, César M.: *Syndikalismen vid makten – Spansk anarkosyndikalisme före, under och efter inbördeskriget 1936-39*. Federativs, Stockholm, 1972. S. 26.

ansporede til kollektive masseaktioner satsede anarko-kommunisterne på det individuelle revolutionære initiativ, hvilket bl.a. betød angreb på statens og overklassens institutioner og repræsentanter. På det økonomiske plan adskilte anarko-kommunisterne sig også fra kollektivisternes. Hvor kollektivisternes opererede med et overgangssamfund mellem det kapitalistiske system og det kommunistiske hvor pengevæsnet og lønarbejdet opretholdes efter princippet om at nyde efter indsats var anarko-kommunisterne tilhængere af en umiddelbar realisering af den kommunistiske økonomi, hvor enhver yder efter evne og nyder efter behov.¹⁶ På kongressen i Sevilla i 1882 sejrede den kollektivistiske linje, men de følgende års bitre stridigheder mellem kollektivister og anarko-kommunister førte til at Den spanske regions Arbejderføderation sygnede hen og endelig blev opløst på en kongressen i Valencia i oktober 1888.¹⁷

4.1 PSOE og UGT

I mellemtiden havde en gruppe marxister besluttet sig for at udfordre anarkisternes dominans i den spanske arbejderbevægelse. I 1879 dannede en lille gruppe på 25 personer Det spanske Socialistparti; *El Partido Socialista Obrero Español* (Spaniens socialistiske Arbejderparti; PSOE) og i 1888 dannedes en marxistisk fagforening; *Unión General de Trabajadores* (Arbejdernes almene Forbund; UGT).¹⁸ Socialistpartiet og UGT var inspireret af de tyske og franske socialdemokratier, og de var udpræget moderate hvad angik politiske krav og midler. Hele det politiske system i Spanien og valgsystemet til det spanske parlament, *Las Cortes*, var opbygget således at de fattige arbejdere og bønderne, landarbejderne og de jordløse reelt var sat udenfor politisk indflydelse.¹⁹ Således forekom PSOEs reformisme i første omgang at være et håbløst projekt i det spanske samfund, mens de syndikalistiske ideer om at gennemtvinge forandringer gennem direkte aktioner, som f.eks. strejker, virkede langt mere realistisk og tiltalende på det spanske proletariat. De fortsatte stridigheder i den anarkistiske lejr og den deraf følgende svækkelse af bevægelsen åbnede alligevel op for en øget tilslutning til PSOE og UGT. Specielt efter år 1900 lykkedes det for PSOE og UGT at udfylde det tomrum som den syndikalistiske arbejderbevægelse havde efterladt, således steg UGTs medlemstal fra kun 3.455 i 1888 til 15.284 i 1899 og hele

¹⁶ Jørgensen, Palle: "Den spanske samfundsformation (1800 – 1936)" i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 41f.

¹⁷ Lorenzo, César M.: *Syndikalismen vid makten – Spansk anarkosyndikalism före, under och efter inbördeskriget 1936-39*. Federativs, Stockholm, 1972. S. 26-31.

¹⁸ Jørgensen, Palle: "Den spanske samfundsformation (1800 – 1936)" i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 39.

¹⁹ Lorenzo, César M.: *Syndikalismen vid makten – Spansk anarkosyndikalism före, under och efter inbördeskriget 1936-39*. Federativs, Stockholm, 1972. S. 30.

56.900 i 1904.²⁰ I de følgende årtier voksede UGT hurtigt i de perioder, hvor anarkisternes organisationer var illegale, men de tabte det vundne terræn igen, når anarkisterne igen kunne operere åbent. PSOE's medlemsudvikling gik langsomt helt frem til Primo de Riveras diktaturperiode (se næste afsnit) hvor PSOE/UGT, som følge af deres samarbejdspolitik, kunne arbejde legalt, mens andre organisationer gik under jorden.

Politisk konsoliderede PSOE/UGT sin reformistiske politik og særligt efter en tabt generalstrejke i 1917 overgav PSOE/UGT sig fuldstændigt til det parlamentsorienterede arbejde.²¹ Først efter PSOE's mislykkede forsøg på at gennemføre sin reform politik som regeringsparti i perioden 1931 til 1933 fik de mere radikale tendenser i PSOE og UGT en overgang vind i sejlene. Dette udmøntede sig bl.a. i en alliance mellem de anarkistiske CNT og UGT i 1934 og et tæt samarbejde mellem CNTs og UGTs medlemsbasis under borgerkrigen. Jeg vil vende tilbage til PSOE og UGT i de følgende afsnit.

4.2 CNT og FAI

Efter århundredskiftet begyndte den anarkistiske bevægelse imidlertid også at få vind i sejlene igen. Anarko-kommunisternes ultra revolutionære linje havde vist sine svagheder sat overfor en massiv repression fra statens side, og flere og flere indenfor den anarkistiske bevægelse begyndte at vende tilbage til en mere syndikalistisk inspireret anarkisme. I 1907 satte en lille gruppe catalanske PSOE medlemmer sig i forbindelse med nogle af de syndikalistiske anarkister og sammen dannede de gruppen *Solidaridad Obrera* (Arbejdersolidaritet). I løbet af kort tid havde Arbejdersolidaritet etableret sig som en regional føderation. Det var ikke kun i Catalonien, at de syndikalistiske ideer igen fik et organisatorisk udtryk. I Merida grundlagde en gruppe således også i 1907 en organisation under navnet Arbejderføderationen for Estremadura.²²

Etableringen af en landsdækkende organisation var en nødvendighed, hvis anarkisterne for alvor ville udfordre PSOE's og UGT's dominans i arbejderbevægelsen, og dette blev en realitet i 1911. Initiativet til dannelsen af en landsorganisation kom fra Arbejdersolidaritet og på en kongres i Barcelona i september 1911 dannede anarkisterne i Spanien sin egen faglige landsorganisation; *Confederación Nacional del Trabajo* (Arbejdernes nationale Forbund; CNT). CNT havde ved sin dannelse på kongressen i Barcelona 26.571 medlemmer.²³ CNT's mål var ”den libertære

²⁰ Jørgensen, Palle: ”Den spanske samfundsformation (1800 – 1936)” i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 41.

²¹ Jørgensen, Palle: *Arbejderbevægelsen i Spanien – En historie skrevet med blod*. ABA/AOF/Fremad, Danmark, 1986. S. 15.

²² Lorenzo, César M.: *Syndikalismen vid makten – Spansk anarkosyndikalism före, under och efter inbördeskriget 1936-39*. Federativs, Stockholm, 1972. S. 31ff.

²³ Jørgensen, Palle: ”Den spanske samfundsformation (1800 – 1936)” i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 46.

kommunisme”, som var det kompromis mellem de to hovedretninger indenfor den anarkistiske bevægelse, der muliggjorde en sammensmeltning mellem anarkismen og den rene syndikalisme og dermed skabtes anarkosyndikalismen. En genforening af de forskellige anarkistiske tendenser var også mulig, fordi CNTs meget decentrale struktur muliggjorde og tillod til tider meget markante forskelle mellem de forskellige regioner og lokale organisationer.

I perioden fra 1911 til 1936 gennemgik Spanien en meget turbulent periode, og det samme gjorde det nye anarko-syndikalistiske forbund. Umiddelbart efter CNTs dannelse organiserede de en generalstrejke, som ledte til et forbud mod organisationen. Forbudet havde den betydning, at de faglige masseaktioner blev meget vanskelige at gennemføre, og derfor genopstod den politiske vold, som havde kendetegnet 1890’erne. I 1914 blev CNT igen lovliggjort, og organisationen voksede herefter hastigt og var snart større end UGT. I 1915 havde CNT stadig kun omkring 5000 medlemmer, mens UGT havde over 100.000, men allerede i 1920 havde CNT over 1 million medlemmer, mens UGT ikke havde over 200.000 medlemmer.²⁴ I 1923 gennemførte general Primo de Rivera, med støtte fra kong Alfonso XIII, et kup og udråbte sig selv til diktator for et højrer regime. PSOE og UGT valgte at samarbejde med diktaturet, mens CNT igen blev illegalt og genoptog den væbnede kamp. Perioden under Primo de Riveras diktatur var præget af gensidige politiske attentater og voldsom statslig repression, hvilket kostede CNT dyrt. Mange ledende CNT folk blev fængslet eller tvunget i eksil, og mange døde som følge af den væbnede konflikts fortsatte række af drab og hævndrab. CNT svandt i løbet af diktaturperioden ind og var fra slutningen af 1920’erne reduceret til en lille kerne med meget ringe muligheder for at handle. Det var da heller ikke CNTs aktiviteter, der endte med at vælte diktaturet og monarkiet, men en spontan strejkebevægelse og en opstand blandt venstreorienterede og republikanske officerer. Rivera måtte opgive sit diktatur i 1930, og kong Alfonso flygtede ud af landet efter valget i 1931, hvor monarkiet blev forkastet. Primo de Riveras og kong Alfonsos diktatur blev erstattet med et repræsentativt demokratisk system under den anden republik.²⁵

Under Primo de Riveras diktatur var der opstået endnu en anarkistisk organisering: *Federación Anarquista Iberica* (Den iberiske anarkistiske Føderation; FAI). Da CNT som følge af illegaliteten ikke fungerede faglig organisation oprettede en gruppe anarkister undergrundsorganisationen FAI. FAI fungerede under diktaturet som samlingspunkt for den anarkistiske modstand, men organisationen fortsatte også med at fungere efter at CNT igen blev legaliseret i 1929 og efter diktaturets fald og monarkiets afskaffelse i henholdsvis 1930 og 1931. I første halvdel af 1930’erne

²⁴ Lorenzo, César M.: *Syndikalismen vid makten – Spansk anarkosyndikalism före, under och efter inbördeskriget 1936-39*. Federativs, Stockholm, 1972. S. 36ff.

²⁵ Kern, Robert W.: *Red Years/Black Years – A Political History of Spanish Anarchism, 1911-1937*. ISHI, Philadelphia, 1978. S. 82ff.

blev FAI samlingspunkt for de CNT medlemmer som ønskede at CNT skulle arbejde ud fra et revolutionært anarkistisk grundlag og tage kampen op med de forskellige reformistiske, marxistiske, republikanske og såkaldte anarko-bolsjevikiske (bl.a. repræsenteret af gruppen *Los Solidarios*) strømning i CNT. Fra omkring 1932 var FAIs linje dominerende i CNT (medlemmerne af FAI var alle medlemmer af CNT, hvorfor de som gruppe kom til at spille en rolle også inden for CNT).²⁶

Selvom CNT stort set var ophørt med at eksistere under diktaturet lykkedes det ret hurtigt at genskabe organisationen og genvinde styrken, således havde CNT allerede i 1932 omkring 1.200.000 medlemmer og 1.577.000 i 1934.²⁷ Efter valget i 1931 etablerede PSOE en Centrum-venstre regering, hvilket dog ikke betød at CNT indstillede sin kamp. Centrum-venstre regeringen forsøgte forgæves at gennemføre en række jordreformer, men den blev presset af en stærk højrefløj og kirken som gjorde alt for at forhindre en jordreform, og samtidig måtte regeringen forholde sig til et stadig stærkere militant arbejderbevægelse i form af CNT og UGTs og PSOEs menige medlemmer. Efter at FAIs linje fik overtaget i CNT indtog organisationen en uforsonlig linje overfor regeringen, og perioden under centrum-venstre regeringen var kendetegnet ved en politisk polarisering, som efterlod regeringen handlingslammet og uden den fornødne massestøtte. Regeringen var ved flere lejligheder i direkte voldelig konflikt med store dele af arbejderklassen, som f.eks. i forbindelse med den FAI inspirerede opstand i Catalonien, Levanten og Andalusien i januar 1933²⁸ og i forbindelse med undertrykkelsen af den anarkistiske kommune i landsbyen Casas Viejas.²⁹ Den tilspidsede klassekamp og regeringens manglende styrke til at modstå højrefløjens og kirkens pres og gennemføre en effektiv jordreform betød, at regeringsmagten efter valget i november 1933 overgik til en blok af højre-partier, som var fuldstændig underlagt det stærkt konservative og anti-parlamentariske parti CEDA, som blev det største højrefløjsparti i Cortes. Selvom CEDA ikke tog direkte del i regeringsmagten var det alligevel p.g.a. sin størrelse den afgørende magtfaktor.

Regeringsskiftet betød også en radikal ændring i PSOEs og UGTs politik. Ved udråbelsen af den 2. republik så PSOE en mulighed for at anvende det nyvundne demokrati til at reformere sig til socialismen, men tiden som regeringsparti fik partiet til at opgive denne idé. Largo Caballero, som havde været arbejdsminister under centrum-venstre regeringen og varm tilhænger af PSOEs reformpolitik, kunne således i 1933 drage denne lære af regeringsperioden: ”I dag er jeg overbevist

²⁶ Lorenzo, César M.: *Syndikalismen vid makten – Spansk anarkosyndikalism före, under och efter inbördeskriget 1936-39*. Federativs, Stockholm, 1972. S. 65ff.

²⁷ Jørgensen, Palle: ”Den spanske samfundsformation (1800 – 1936)” i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 69.

²⁸ Ibid. S. 66.

²⁹ Mintz, Jerome R.: *The Anarchists of Casa Viejas*. Indiana University Press, USA, 1982.

om, at det er umuligt at gennemføre et socialistisk program indenfor det borgerlige demokrati.”³⁰ Denne radikaliserings af PSOE og UGT åbnede op for et tættere samarbejde mellem UGT og CNT. Dette samarbejde udmøntede sig bl.a. i *Alianza Obrera* (Arbejderalliancen) aftalen mellem UGT og CNT i Asturien. I aftalen hed det bl.a. at: ”Undertegnede organisationer UGT og CNT er blevet enige om, at overfor det spanske borgerlige samfunds økonomisk-politiske situation må alle dele af arbejderklassen sætte ind med fælles aktioner med det mål at fremkalde og gennemføre den sociale revolution.”³¹ Det var bl.a. denne alliance, der ledte den opstand blandt minearbejderne i Asturien i 1934, som var en del af den strejke og kollektiviseringsbølge over hele Spanien, som fik navnet Oktoberrevolutionen.

4.3 PCE

Inspireret af Den russiske Revolution i 1917 opstod der efter 1. Verdenskrig i 1921 et kommunistisk parti med tilknytning til 3. Internationale (Komintern): *Partido Comunista de España* (Det Spanske Kommunistparti; PCE). Partiet blev dannet af tidligere medlemmer fra CNT, PSOE og socialisternes ungdomsorganisation. Partiet havde meget svært ved at finde en plads på den spanske venstrefløj, som allerede havde et revolutionær retning repræsenteret af anarkisterne. Helt frem til borgerkrigens udbrud var PCE et lille parti uden indflydelse og uden rod i arbejderklassen, således havde PCE i februar 1936 kun 25.000 medlemmer³², til sammenligning havde CNT ved borgerkrigens udbrud ca. 2 millioner medlemmer.³³ Det skulle imidlertid siden hen vise sig at PCE som Kominterns repræsentant i Spanien skulle få afgørende betydning for krigens og den sociale revolutions gang.

Politisk var PCE i det store hele bundet op på de analyser og politiske prioriteringer som blev udstukket fra Komintern. I årene frem til 1934 fulgte PCE den ultra-venstre linje som Kominterne havde udstukket som et modsvar til fascismens og nazismens fremkomst i Europa. Denne linje byggede på en opfattelse af fascismen som den naturlige statsform i det monopolkapitalistiske samfund og en vurdering, der sagde, at den væsentligste kamp stod mellem den fascistiske monopolkapitalisme på den ene side og socialismen på den anden. I denne situation var det meget vigtigt for kommunisterne at markere sig selvstændigt overfor den øvrige venstrefløj og arbejderbevægelse, og man førte en meget sekterisk politik, hvor andre socialistiske retninger

³⁰ Jørgensen, Palle: “Den spanske samfundsformation (1800 – 1936)” i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 64.

³¹ Jørgensen, Palle; Hansen, Jørn (red.): *Den jyske historiker – Dokumenter til den spanske arbejderklassens og arbejderbevægelses udvikling 1880 til 1976*, særnummer 1, Modtryk, Århus, 1977. S. 23.

³² Gantriis, Anders: ”Den sociale revolution 1936-37” i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 117.

³³ Adrian, Henrik; Hedegaard Jensen, Lars: *Fundamental Historie – Fra krig til krig, tiden 1914-1945*. G.E.C GAD, København, 1977. S. 236.

(særligt den socialdemokratiske) blev omtalt som ”social fascister”. Som følge af den tilspidsede klassekampssituation, som Komintern mente at kunne spore som et resultat af den økonomiske krise, var socialdemokraterne ikke længere en mulig samarbejdspartner men faktiske forsvarere af monopolkapitalismen og dermed sidestillet med fascismen. I Spanien faldt denne linje fint i tråd med PCEs nødvendighed for at markere sig overfor de dominerende kræfter i arbejderbevægelsen: anarkisterne og socialisterne. Denne politik ændrede sig dog fra omkring 1934 i og med at Komintern ændrede sin analyse af fascismen. Kominterns nye opfattelse af fascismen begyndte at slå igennem i 1934 og blev officiel politik fra og med Kominterns 7. kongres i 1935. Fascismen blev fra da af opfattet som en selvstændig trussel, ikke mindst i forhold til Sovjetunionen. Den tidligere meget offensive og revolutionære ultra-venstre linje blev erstattet af en mere defensiv og midtersøgende alliance politik. Kampen stod nu ikke længere mellem monopolkapitalismen og dens fascistiske statsform på den ene side og den socialistiske revolution på den anden, men mellem fascisme og borgerligt demokrati. Ifølge Komintern måtte den umiddelbare prioritering være forsvaret de borgerlige demokratier mod fascismen, og dette skulle ske gennem dannelsen af brede anti-fascistiske folkefronter, som både skulle omfatte socialistiske og borgerlige anti-fascister. Man opererede med en to-fase strategi, hvor første fase var forsvaret af det borgerlige demokrati imod fascismens angreb, og anden fase var gennemførelsen af proletariatets diktatur. Konkret betød dette kursskifte, at PCE indledte et tæt samarbejde med PSOE og i særdeleshed med UGT, og at PCE gik aktivt ind i dannelsen af Folkefronten i 1935.³⁴

Kominterns kursændring i 1935 med lanceringen af den anti-fascistiske to-fase strategi passede godt sammen med PCEs analyse af det spanske samfund som helhed. PCE nåede i sin analyse af det spanske samfund frem til den konklusion, at landet ikke havde gennemlevet nogen egentlig borgerlig revolution, og at produktionsforholdene overordnet set kunne karakteriseres som feudale. PCEs analyse af det spanske samfund kombineret med den meget dogmatiske tilgang til den historiske materialisme, som prægede hele Komintern, blev udslagsgivende for PCEs politik. PCE anvendte den forståelse af den historiske materialisme, som opfattede samfundets udvikling over forskellige faser fra urkommunismen over slavesamfund, feudalisme, kapitalisme til kommunismen som en naturnødvendighed. Denne meget deterministiske opfattelse af historien betød, at PCEs analyse af det spanske samfund som værende feudalt nødvendigvis måtte betyde, at PCEs umiddelbare politiske mål var etableringen af et borgerligt demokrati og gennemførelsen af en borgerlig revolution. Før denne borgerlige revolution kunne spørgsmålet om en socialistisk omformning af samfundet ifølge PCE ikke blive aktuelt.³⁵ Da borgerkrigen brød ud i juli 1936 fik

³⁴ Hansen, Jørn: ”Partido Comunista Español – PCE” i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 127ff.

³⁵ Ibid. S. 129ff.

PCEs analyse den konsekvens, at partiet kom til at stå i opposition til den sociale revolution, som udviklede sig i store dele af det republikanske Spanien. Kampen måtte ifølge PCE dreje sig om den borgerlige revolution, og det ses bl.a. i den erklæring som partiet udsendte i august 1936, heri hed det: ”Det kommunistiske parti, som er sit historiske ansvar bevidst, er med krop og sjæl parat til at forsvare republikken, at forsvare demokratiet, at forsvare de friheder som er resultatet af blodige kampe mod reaktionen. Reaktionen var i vort land en plage, som bremsede den kulturelle og industrielle udvikling og derigennem bevirkede, at Spanien blev sat bagefter andre landes udvikling. Det er den borgerligt-demokratiske revolution, som har fundet sted i andre lande, f.eks. Frankrig, for over et århundrede siden, som gennemføres i vort land, og vi kommunister er fortroppen i kampen mod disse kræfter, som repræsenterer den svundne tids reaktionære epoke.”³⁶ Denne vurdering skulle vise sig at få afgørende betydning, for de kollektiveringer der var blevet gennemført i borgerkrigens første måneder.

4.4 POUM

I september 1935 dannede en række udbryder grupper fra PCE, bl.a. trotskijsterne, et venstre-kommunistisk parti; *Partido Obrero de Unificación Marxista* (Arbejderpartiet for marxistisk Enhed; POUM). Partiet blev af nogle, bl.a. PCE, opfattet som trotskistisk selvom partiet selv benægtede at dette skulle være tilfældet. POUM lederne Andrés Nin og Juan Andrede var begge tidligere trotskister, men de havde brudt med Trotskij omkring 1930. Partiet repræsenterede en revolutionær marxismen, og det stod i opposition til Komintern og Stalins regime i Sovjetunionen. Ved borgerkrigens udbrud havde partiet kun omkring 6000 medlemmer, men partiets meget aktive deltagelse i de første kampe mod kupmagerne og etableringen af arbejdermilitser fik det til at vokse, således at POUM i december 1936 havde 30.000 medlemmer. Partiet var stadig lille efter spanske forhold, men det faktum at stort set hele partiets medlemsbasis var at finde i den vigtige region Catalonien betød, at partiet alligevel fik en vis betydning.³⁷

5.0 Folkefronten og den militære opstand

Ved valget til Cortes i februar 1936 stod valget mellem to koalitioner; Den nationale Front og Folkefronten. Den nationale Front bestod af det konservative parti *Confederación Española de Derechas Autónomas* (CEDA), det fascistiske parti *Falange Española* (FE), og Carlisterne og den var støttet af store dele af den katolske kirke og officerskorpset.³⁸ Folkefronten var et samarbejde

³⁶ Jørgensen, Palle; Hansen, Jørn (red.): *Den jyske historiker – Dokumenter til den spanske arbejderklassens og arbejderbevægelses udvikling 1880 til 1976*, særnummer 1, Modtryk, Århus, 1977. S. 45f.

³⁷ Bolloren, Burnett: *The Spanish Civil War – Revolution and Counterrevolution*. The University of North Carolina Press, USA, 1991. S. 405ff.

³⁸ Hansen, Jørn: ”Revolution og kontrarevolution 1936-1939 i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i*

mellem PSOE/UGT, PCE, POUM og en række små republikanske borgerlige partier. CNT-FAI stod af ideologiske grunde udenfor Folkefronten, men langt størstedelen af medlemmerne deltog alligevel i valget, bl.a. pga. Folkefrontens løfter om frigivelse af de mange politiske fanger, hvoraf størsteparten var anarko-syndikalister og anarkister, og pga. frygten for følgerne ved en højrefløjs sejr.³⁹

Folkefrontens politiske grundlag var moderat, i valgalliancens program hed det under punkt VII bl.a.: ”Sådan, som de republikanske partier opfatter republikken, er der ikke tale om en republik ledet af klassebestemte sociale eller økonomiske motiver, men om et demokratisk styre besjælet af interesse for det fælles vel og social fremgang”.⁴⁰ Selvom venstrefløjspartierne udgjorde flertallet i Folkefronten var der altså tale om et borgerlig-demokratisk politisk grundlag, som dog foreslog en række sociale reformer, som kunne forbedre arbejderne og bøndernes levevilkår. Det bliver gjort klart i programmet, at man ikke støttede nogen form for arbejderkontrol eller nationaliseringer. Alligevel blev Folkefrontens sejr ved valget i februar 1936 af mange opfattet som det første skridt i retningen af en umiddelbar realisering af et revolutionært socialistisk program, og det selvom der ingen venstrefløjsrepræsentanter var i den første folkefrontsregering.

Landarbejderne tog flere steder jorden i besiddelse, og en strejkebevægelse bredte sig over store dele af Spanien. I det hele taget var perioden efter valget i februar 1936 præget af en stigende polarisering og mange voldelige sammenstød mellem højre- og venstrefløjen.

Den højreorienterede officersgruppe *Unión Militar Española* (Unionen for det spanske Militær; UME) som siden 1933 havde samlet nogle af de mest betydningsfulde officerer indenfor hæren mødtes allerede få dage efter februar valget for at planlægge en opstand mod republikken.

Regeringen modtog talrige advarsler om UMEs fra republikanske officerer, men man foretog sig ikke andet end at tilbagegive oplysningerne som falske rygter. Regeringen har givetvis kendt til kupplanerne men været ude af stand til at handle, fordi de har været presset fra både højre og venstre.⁴¹

Den militære opstand begyndte den 17. juli 1936 i spansk Marokko under ledelse af general Franco og general Mola fra UME i samarbejde med fascistpartiet FE og flere steder støttet af CEDA og Carlisterne. Spansk Marokko faldt hurtigt i oprørens hænder, og regeringen modtog meddelelsen få timer efter oprørets udbrud. Hele den 17. juli forsøgte regeringen at hemmeligholde dens viden

Spanien fra 1800 til 1976, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 87.

³⁹ Jørgensen, Palle: ”Den spanske samfundsformation (1800 – 1936)” i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 74ff.

⁴⁰ Jørgensen, Palle; Hansen, Jørn (red.): *Den jyske historiker – Dokumenter til den spanske arbejderklassens og arbejderbevægelses udvikling 1880 til 1976*, særnummer 1, Modtryk, Århus, 1977. S. 32.

⁴¹ Jørgensen, Palle: ”Den spanske samfundsformation (1800 – 1936)” i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 76f.

om opstanden, og de forsøgte forgæves at forhandle med oprørsgeneralerne. Da de første rygter om oprøret var sluppet ud forsikrede regeringen over radioen, at situationen var under kontrol og at oprøret var isoleret til Spansk Marokko. Den 18. juli brød oprøret ud på det spanske fastland, hvor oprørene tog kontrol over flere spanske garnisonsbyer, og omfanget af den militære opstand blev almindelig kendt. Fagforeningerne og venstrefløjen reagerede ved at henvende sig regeringen med en opfordring til at bevæbne arbejderne og organisere et forsvar af republikken. Regeringen afslog opfordringen og bad i stedet befolkningen om at opretholde roen og vise tillid til de militære styrker. Det lykkedes imidlertid ikke for regeringen at berolige venstrefløjen, som ikke fulgte dens opfordring.⁴²

Om aftenen den 18. juli proklamerede CNT og UGT generalstrejke og om morgenen den 19. juli strømmede arbejderne til fagforeningskontorerne og i de store byer stormede arbejderne, ofte ubevæbnede eller med meget få våben, kasernerne og delte våbnene ud til fagforeningsmedlemmer og medlemmer af venstrefløjs partier. Flere steder delte republikanske soldater og officerer frivilligt våben ud til arbejderne og de overvejende republikanske politistyrker *Guardia de Asalto* deltog mange steder i nedkæmpelsen af oprøret. Det lykkedes således at slå militæropstanden ned i 2/3 af landet i løbet af de første dage efter den 19. juli. Anarkisterne spillede en afgørende rolle i nedkæmpelsen af oprøret, specielt i Barcelona, og var den drivende kraft i organiseringen af de militser, som blev sendt ud for at tage kampen op med de militære oprørere.⁴³

6.0 Den sociale revolution

Krigens udbrud markerer også begyndelsen på en omfattende social revolution, i form af en omfattende kollektiviseringsproces i de republikanske dele af Spanien. Mange steder udsprang disse kollektiviseringer direkte af de kampe og begivenheder, som havde fundet sted siden folkefrontens valgsejr i februar, og andre steder var de en følge af jord og virksomhedsejernes flugt efter den anti-fascistiske sejr. Den form og det omfang kollektiviseringerne tog varierede i det hele taget meget både mellem landbrug og industri og regionerne imellem. Industrikollektiviseringernes variationer afhang i hovedsagen af, hvilke venstrefløjspartier og faglige organisationer, der var stærkest i det givne område, mens omfanget og udformningen af landbrugskollektiviseringerne i høj grad afhang af de forskellige måder jordfordelingen og ejerskabet var indrettet på i de forskellige områder. I de byer hvor CNT stod stærkest, som f.eks. Barcelona og Valencia, var kollektiviseringerne kendetegnet ved arbejdernes direkte overtagelse af produktionen, mens kollektiviseringerne i de byer hvor UGT var stærkest, som f.eks. Madrid, havde en større statslig indblanding eller havde

⁴² Ibid. S. 77f.

⁴³ Leval, Gaston: *Collectives in the Spanish Revolution*. Freedom Press, London, 1975. S. 70ff.

karakter af arbejderkontrol med opretholdelse af de private ejerforhold. Forskellene imellem de forskellige regioners landbrugskollektiveringer var som sagt afhængig af jordfordelingen og ejerforholdene. I de områder hvor jordfordelingen var mere demokratisk og småejendomme var dominerende var kollektiveringerne af et meget begrænset omfang. I disse områder var det næsten udelukkende den jord som tilhørte kirken og de jordejere, som havde støttet det fascistiske oprør, som blev enten kollektiveret eller fordelt i mindre parceller. Dette mønster gjaldt f.eks. for landområderne i Catalonien og Asturien. I andre områder hvor ejendomsforholdene var domineret af store landejendomme og hvor langs størsteparten af befolkningen var jordløse landarbejdere, der arbejdede som daglejere eller under andre løse ansættelsesforhold, var kollektiveringerne langt mere omfattende. Dette var bl.a. tilfældet i det fattige Aragonien, som var den region, hvor kollektiveringerne var mest omfattende. Men også i det rige og frugtbare Levanten, hvor jorden i vid udstrækning var organiseret som store plantager fik kollektiveringerne stor udbredelse. Den eneste republikanske region, som ikke var berørt af kollektiveringerne (hverken landbrugs eller –industrikollektivering) var Baskerlandet. I Baskerlandet var *Partido Nacionalista Vasco* (Det baskiske Nationalistparti; PNV) den altovervejende magtfaktor, og nationalisterne forsvarede Baskerlandet mod såvel det fascistiske oprør som den sociale revolution.⁴⁴

Det er meget vanskeligt at bestemme det præcise omfang af kollektiveringerne; hvor store arealer eller hvor mange virksomheder, der blev kollektiveret, og hvor mange mennesker der var involveret. Den republikanske regering vedtog i oktober 1936 et dekret som legaliserede en del af kollektiverne og nedsatte herefter *Instituto de Reforma Agraria* (Institut for Agrar Reform; IRA), som skulle administrere de kollektiverede områder på statsligt niveau. I august 1938 lavede IRA en analyse af kollektiveringernes omfang. IRA nægtede imidlertid at medregne de mange kollektiver i Catalonien og Aragonien som ikke faldt ind under kollektiveringsdekretets bestemmelser, og som sådan var ulovlige, og de er derfor udeladt i rapporten.⁴⁵ Det var imidlertid i netop disse to regioner at kollektiveringerne var mest udbredte,⁴⁶ og derfor gav IRAs rapport ikke et reelt billede af kollektiveringernes omfang. Skal man forsøge at nå frem til et mere realistisk bud på kollektiveringernes omfang, må man derfor inddrage andre kilder som f.eks. de to anarkister Augustin Souchy og Gaston Leval, som begge foretog førstehånds undersøgelser af kollektiveringerne. Leval anslår på baggrund af sine undersøgelser, at der blev oprettet omkring 1700 landbrugskollektiver under borgerkrigen.⁴⁷ Den franske historiker Frank Mintz når frem til at

⁴⁴ Gantriis, Anders: ”Den sociale revolution 1936-37” i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 94ff.

⁴⁵ Payne, Stanley G.: *The Spanish Revolution*. Weidenfeld and Nicolson, Storbritannien, 1970. S. 240f.

⁴⁶ Gantriis, Anders: ”Den sociale revolution 1936-37” i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 94ff.

⁴⁷ Dolgoff, Sam (red.): *The Anarchist Collectives*. Black Rose Books, Montreal, 1974. S. 71.

der må have været mellem 1265 og 1865 kollektiver, og at antallet af direkte involverede har været omkring 3.2 million mennesker⁴⁸ (Spanien havde en samlet befolkning på 22-23 millioner).⁴⁹

Historikeren Robert W. Kern når i sin selvstændige undersøgelse af kollektiviseringernes omfang frem til et lignende tal; nemlig mellem 1200 og 1700 kollektiver.⁵⁰ Historikeren Hugh Thomas når i sin opregning frem til et lidt højere tal, idet han mener, at der blev dannet omkring 2500 kollektiver.⁵¹

Hvad angår kollektiviseringerne i byerne er det endnu vanskeligere at sige noget præcist om omfanget. Kollektiviseringerne i byerne omfattede meget forskellige sektorer indenfor industri, servicesektoren og den offentlige forvaltning. Kollektiviseringerne omfattede så forskellige områder som tekstilindustrien, skopudserne, våbenindustrien, transportsektoren, taxichaufførerne og frisørerne.⁵² Langt størstedelen af den spanske industri var koncentreret i Catalonien og specielt i Barcelona, 70% ifølge Leval.⁵³ Den tyskfødte Franz Borkenau var under borgerkrigen Kominternudsending i Spanien, hvor han bl.a. arbejdede i IRA. Borkenau anslår at 70% af virksomhederne i Barcelona blev kollektiviseret.⁵⁴ Næsten hele tekstilindustrien i Catalonien var kollektiviseret. Tekstilindustrien var Spaniens næststørste industri, den største var jern- og stålindustrien, således var 90% af produktionen placeret i Catalonien⁵⁵ og denne industri beskæftigede omkring 49% af arbejderne i regionen. Borkenau vurderer, at 30% af industrien i Madrid var kollektiviseret eller under arbejderkontrol.⁵⁶ Også i Valencia og de øvrige østlige regioner fandt der industrikollektiviseringer sted, og her anslår man at op imod 50% af industrien har været berørt.⁵⁷ Dette giver ikke et præcist tal på industrikollektiviseringernes omfang men en fornemmelse af omfanget.

6.1 Kollektiviseringerne på landet

Organisering og koordinering

Kollektiviseringerne på landet antog som tidligere nævnt mange forskellige former alt afhængig af,

⁴⁸ Ibid. S. 71.

⁴⁹ Gantriis, Anders: "Den sociale revolution 1936-37" i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 100.

⁵⁰ Kern, Robert W.: *Red Years/Black Years – A Political History of Spanish Anarchism, 1911-1937*. ISHI, Philadelphia, 1978. S. 173.

⁵¹ Thomas, Hugh: *The Spanish Civil War*. Penguin Books, London, 4. reviderede udgave 2001. S. 536.

⁵² Gantriis, Anders: "Den sociale revolution 1936-37" i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 107ff.

⁵³ Leval, Gaston: *Collectives in the Spanish Revolution*. Freedom Press, London, 1975. S. 224.

⁵⁴ Borkenau, Franz: *The Spanish Cockpit*. The University of Michigan Press, USA, 1971. S. 133.

⁵⁵ Reske-Nielsen, Erik: *Den spanske Borgerkrig*. Gyldendal, København, 1962. S. 43.

⁵⁶ Borkenau, Franz: *The Spanish Cockpit*. The University of Michigan Press, USA, 1971. S. 133

⁵⁷ Gantriis, Anders: "Den sociale revolution 1936-37" i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 107.

hvordan forholdene var i de forskellige områder ved borgerkrigens udbrud. I Aragonien forgik kollektiveringerne ofte på den måde, at de revolutionære komiteer, som var opstået mange steder som reaktion på den militære opstand i samarbejde med enten CNTs eller UGTs landarbejderafdelinger, overtog og fordelte de store jordejeres jord. Jorden blev enten overdraget til bønder, der ønskede at oprette kollektiver eller udparcelleret i mindre jordlodder til individuel dyrkning. I Catalonien foregik kollektiveringerne på den måde, at bønderne lagde deres jordlodder sammen og dyrkede jorden kollektivt.⁵⁸ I 1938 havde over 300.000 bønder modtaget jord på den ene eller den anden måde.⁵⁹ De, som ønskede at stå udenfor kollektiverne, de såkaldte *individualistas*, blev i reglen respekteret. De fik ejendomsretten over et stykke jord svarende til, hvad de selv kunne dyrke uden anvendelse af lønnet arbejdskraft. Hvis en individualists jordlod lå midt i den kollektiverede jord, og derved forhindrede en effektiv dyrkning af den fælles jord, blev individualisten ofte tilbudt bedre eller mere jord i udkanten af kollektivet.⁶⁰ Langt de fleste steder skete kollektiveringen spontant og frivilligt, men det kan selvfølgelig ikke udelukkes, at udefrakommende politiske aktivister eller militser i enkelte tilfælde har gennemtvunget en uønsket kollektivisering. De steder, hvor jorden blev kollektiviseret, oprettede bønderne en demokratisk struktur, som kunne overtage alle opgave vedrørende kollektivets interne forhold. Generalforsamlingen, hvor alle kollektivets medlemmer var repræsenteret, var det øverste besluttende myndighed. Mange steder havde individualisterne også adgang og taleret på kollektivets generalforsamling. Generalforsamlingen nedsatte en administrativ kommission, som stod for planlægningen af arbejdet, udregning af lønninger, indkøb, distribution osv.. Den kollektiverede jord blev inddelt i dyrkningszoner og overdraget til mindre arbejdsgrupper. Disse arbejdsgrupper valgte hver en repræsentant, som alle efter det daglige arbejde mødtes med administrationskommissionen for at planlægge den følgende dags arbejde.⁶¹ Mange kollektiver udvidede deres arbejdsområde til at omfatte andet en jordbrug og oprettede mindre virksomheder indenfor kollektivet som f.eks. bagerier, tømrerværksteder og maskinværksteder.⁶² Kollektiverne tog også initiativer på det kulturelle og uddannelsesmæssige område. Der blev i mange landsbyer oprettet planteskoler, som kunne eksperimentere med nye plantesorter og udvikle nye dyrkningsmetoder. I de forladte landsbykirker og klostre indrettede man gratis skoler og indførte

⁵⁸ Ibid. S. 94ff.

⁵⁹ Payne, Stanley G.: *The Spanish Revolution*. Weidenfeld and Nicolson, Storbritannien, 1970. S. 241.

⁶⁰ Peirats, José: "The Revolution on the Land" i Dolgoff, Sam (red.): *The Anarchist Collectives*. Black Rose Books, Montreal, 1974. S. 112f.

⁶¹ Ibid. S. 113.

⁶² Ibid. S. 115.

skolegang for alle børn under 14 år.⁶³ Undervisningen var inspireret af Francisco Ferrers anarkistiske pædagogik og erfaringerne fra *Escuela Moderna* (Den moderne Skole).⁶⁴ Der blev desuden igangsat alfabetiserings programmer (60% af befolkningen på landet var analfabeter ved borgerkrigens udbrud⁶⁵) og næsten alle kollektiver indrettet børnehaver, sundhedsklinikker, biblioteker og kulturcentre. Der er også eksempler på kollektiver, som indrettede teatre og biografer.⁶⁶

Hvad angår økonomiske systemer blev der anvendt mange forskellige modeller. I nogle kollektiver og områder, specielt i Aragonien, afskaffede man fuldstændig pengesystemet og indførte en slags virkeliggjort kommunisme, hvor enhver frit (efter behov) kunne bruge af kollektivets midler. Dette system medførte imidlertid en række problemer og stridigheder om retfærdigheden i fordelingen. Den mest udbredte model var indførelsen af producentkort, som var en slags rationeringssystem, der gav de enkelte medlemmer af kollektivet adgang til et vist forbrug. Dette system var imidlertid vanskeligt af administrere, og derfor endte mange kollektiver med at vende tilbage til en eller anden form for pengeøkonomi. Ud over at pengeøkonomien var lettere at administrere gav den også de enkelte medlemmer større mulighed for frit at disponere over deres løn. Pengeøkonomien varierede også fra område til område. I nogle områder anvendte man den officielle republikanske pesetas (den nationalistiske side havde sin egen pesetas) og andre steder indførte man en særlig kollektiv-valuta. Kollektiv-valutaen havde en fast værdi og var gangbar indenfor dele af den kollektiviserede økonomi.⁶⁷ Lønnen blev ofte udregnet efter de forskellige husholdningers størrelse og sammensætning. Personer, som af den ene eller anden grund ikke var arbejdsdygtige, f.eks. børn, gamle eller handicappede, modtog også løn fra kollektivet.⁶⁸ I omkring halvdelen af kollektiverne blev der indført ligeløn mellem mænd og kvinder.⁶⁹ Medlemmerne af administrationskommissionen og repræsentanterne fra de forskellige arbejdsgrupper modtog samme betaling som kollektivets øvrige medlemmer.⁷⁰ Man afskaffede betaling for medicin, husleje og elektricitet og indførte gratis

⁶³ Leval, Gaston: "The Characteristics of the Libertarian Collectives" i Dolgoff, Sam (red.): *The Anarchist Collectives*. Black Rose Books, Montreal, 1974. S. 167.

⁶⁴ Peirat, José: *Anarchists in the Spanish Revolution*. Freedom Press, London, 1990. S. 24f.

⁶⁵ Gantriis, Anders: "Den sociale revolution 1936-37" i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 103.

⁶⁶ Peirats, José: "The Revolution on the Land" i Dolgoff, Sam (red.): *The Anarchist Collectives*. Black Rose Books, Montreal, 1974. S. 116.

⁶⁷ Carrasquer, Felix i Gröndahl, Britta (red.): *Herre i eget hus – om självförvaltning i Spanien och Portugal*. Federativs, Stockholm, 1982. S. 30f.

⁶⁸ Gantriis, Anders: "Den sociale revolution 1936-37" i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 102.

⁶⁹ Leval, Gaston: "The Characteristics of the Libertarian Collectives" i Dolgoff, Sam (red.): *The Anarchist Collectives*. Black Rose Books, Montreal, 1974. S. 167.

⁷⁰ Peirats, José: "The Revolution on the Land" i Dolgoff, Sam (red.): *The Anarchist Collectives*. Black Rose Books, Montreal, 1974. S. 113.

madordninger.⁷¹ Gaston Leval har i sin bog ”Collectives in the Spanish Revolution” samlet vedtægterne fra en række kollektiver som giver et godt billede af hvordan kollektiverne typisk var organiseret.⁷²

En række opgave kunne imidlertid ikke løses af de enkelte kollektiver men krævede en eller anden form for overordnet samarbejde. Mange steder (bl.a. i Levanten og Aragonien) blev der således oprettet regionale føderationer af kollektiver. Disse føderationer blev dannet på regionale kongresser, hvor kollektivernes repræsentanter enedes om føderationens arbejdsområder og de enkelte kollektivets rettigheder og pligter i forhold til de andre. Føderationernes arbejdsområder var bl.a. anlæggelse og vedligeholdelse af infrastrukturen, distribution af kollektivernes og i mange tilfælde også individualisternes produkter og drift af forsøgsgårde.⁷³ Føderationerne stod også med det problem, at der var store økonomiske uligheder kollektiverne imellem som oftest skyldtes deres forskellige udgangspunkter og jordens varierende kvalitet. For at udjævne disse uligheder oprettede man udligningskasser, som gjorde det muligt at støtte mindre begunstigede kollektiver. Samtidig stillede kollektiverne gennem føderationen arbejdsredskaber, råstoffer og overflødig arbejdskraft til rådighed for hinanden.⁷⁴

Resultater

Der er findes ingen overordnet statistiske undersøgelse af kollektiviseringens resultater, men der foreligger en række beskrivelser fra enkelte kollektiver og regioner, og ud fra disse har forskellige historikere forsøgt at vurdere kollektivernes resultater. Der synes at være enighed om, at landbrugsproduktionen gav et større afkast under kollektiverne end tidligere. Selv den borgerlige historiker Hugh Thomas må efter sin analyse af kollektiviseringerne erkende at: ”Statistics sometimes point to a rise in production.”⁷⁵ Ifølge tal fra det republikanske landbrugsministerium steg hvedeproduktionen i Aragonien i 1937, hvor kollektiviseringen var mest gennemført, med 20% i forhold til året før, mens den i Catalonien, som næsten ikke var berørt af landbrugskollektiviseringerne, faldt med 20%.⁷⁶ Men produktionstillene var ikke det vigtigste resultat af kollektiviseringerne. Det var derimod det faktum at kollektiviseringerne formåede at gennemføre den hårdt tiltrængte modernisering af spansk landbrug, som var blevet forhindret af de tidligere ejendomsforhold. Jorden blev sammenlagt og opdyrket efter nye metoder, arbejdet blev

⁷¹ Helm, Michael: *Anarkismens grundideer*. Hans Reitzel, København, 1980. S. 150.

⁷² Leval, Gaston: *Collectives in the Spanish Revolution*. Freedom Press, London, 1975. S. 214ff.

⁷³ Gröndahl, Britta: Frihetlig kommunism i praktiken. Federativs, Stockholm, 1986. S. 54f.

⁷⁴ Gantriis, Anders: ”Den sociale revolution 1936-37” i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 101f.

⁷⁵ Thomas, Hugh: *The Spanish Civil War*. Penguin Books, London, 4. reviderede udgave 2001. S. 546.

⁷⁶ Ibid. 542.

rationaliseret, plantesorterne blev mere varieret, nye maskiner blev taget i anvendelse, vandingssystemet blev udviklet, der blev åbnet planteskoler, landbrugstekniske skoler og forsøgsgårde.

Også på andre områder gennemførte kollektiverne vigtige forbedringer. Indførelsen af almindelig skolegang betød en betragtelig reduktion i børnearbejdet. Etableringen af kulturelle tilbud og biblioteker kombineret med en alfabetiseringskampagne har sandsynligvis også haft en effekt. Sundhedsklinikkernes arbejde har sandsynligvis højnet den sanitære standard, hvilket har betydet færre sygdomme og infektioner. Men vigtigst af alt er nok det meget uhåndgribelige resultat, som fraværet af en udefrakommende autoritet gav. Det kvindelig medlem af kollektivet i Beceite, Pilar Vivancos, beskriver her den frihed som kollektiviseringerne bragte med sig: "What joy, what enthusiasm we felt! The revolution had happened. One has to live through it to know what it's like. Now we were all free, no one had to work for anyone else, when you went out to till the land you weren't thinking of the cacique or boss... It was marvellous (...) to live in a collective, a free society where one could say what one thought, where if the village committee seemed unsatisfactory one could say so. The committee took no big decisions without calling the whole village together in a general assembly. All this was wonderful."⁷⁷

6.2 Kollektiviseringerne i byerne

Organisering og koordinering

Kollektiviseringen i byerne foregik på to hovedmåder; enten som arbejderne direkte og fuldstændige overtagelse af produktionsmidlerne (*incautacion*), som det var tilfældet med 70% af virksomhederne i Catalonien, eller som arbejderintervention (*intervencion*), som det var tilfældet med 30% af virksomhederne i Madrid, hvor ledelsen blev underordnet arbejderkomitéen og fagforeningen, som udøvede arbejderkontrol. Jeg vil her kun beskæftige mig med den kollektivisering, hvor arbejderne overtager produktionen direkte, da arbejderkontrollen alene ikke repræsenterer noget forsøg på at ændre de tidligere ejendomsforhold.⁷⁸

Kollektiviseringerne i byerne (og her tænker jeg primært på Barcelona) omfattede både industri, administration, servicesektor, medier, sundhedssektoren, uddannelsessystemet, distribution og transportsektoren. Efter at oprøret var nedkæmpet og generalstrejken afblæst, overtog arbejderne mange steder virksomhederne og igangsatte produktionen på egen hånd.

Der var mange forskellige modeller, efter hvilke de kollektiviserede virksomheder blev organiseret,

⁷⁷ Fraser, Ronald: *Blood of Spain - an oral History of the Spanish Civil War*. Pantheon Books, New York, 1979. S. 288.

⁷⁸ Gantriis, Anders: "Den sociale revolution 1936-37" i *Den jyske historiker - Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 107.

men det kunne f.eks. se sådan her ud: arbejderne på de enkelte virksomheder afholdte generalforsamlinger, hvor de valgte en virksomhedskomiteé og en teknisk forvaltningskomité. Virksomhedskomiteéen havde til opgave at tage beslutninger vedrørende produktionens organisering. Den tekniske forvaltningskomité blev organiseret med 4 underafdelinger, som hver varetog specifikke arbejdsområder. En underafdeling varetog alle spørgsmål vedrørende virksomhedens interne organisering; sikkerhed, fordeling af arbejdere, indretning af de forskellige afdelinger osv. En anden underafdeling udarbejdede de statistikker, som var nødvendige for at drive virksomheden. En tredje underafdeling administrerede virksomhedens økonomi, og en fjerde underafdeling varetog kollektivets kontakter og samarbejde udadtil.⁷⁹ Både virksomhedskomiteens og den tekniske forvaltningskomité's mandat kunne til enhver til tilbagekaldes af arbejdernes generalforsamling.⁸⁰

Umiddelbart efter borgerkrigens udbrud og kollektiviseringernes begyndelse fandtes der ingen organer til at varetage samarbejde og koordinering indenfor de kollektiviserede sektorer. Hver enkel virksomhed forsøgte selvstændigt at igangsætte produktionen under de nye forhold, og der fandt ingen overordnet planlægning sted. Dette ændrede sig dog snart indenfor mange områder men slet ikke alle. Der blev afprøvet mange forskellige former for koordinering og samarbejde, og variationerne mellem de forskellige modeller varierede til tider meget. De to mest udbredte former for samarbejde og koordinering var imidlertid den føderalistiske og den fagforeningsorganiserede. Med den fagforeningsorganiserede model overtog fagforeningen hele ledelsen af den kollektiviserede sektor. Denne model blev bl.a. anvendt af træindustrien i Catalonien, hvor CNT overtog hele industrien, lige fra fældning af træer til fremstilling af bl.a. møbler.⁸¹

Fagforeningsmodellen mødte stor modstand fra anarkisterne i FAI, som mente, at den medførte bureaukratisering og fik fagforeningen til at ligne en kapitalistisk trust.⁸² Den mest anvendte model var den føderative. Med denne model opretholdte de enkelte kollektiver deres autonomi, samtidig med at deltog i den fælles overordnet planlægning og koordinering. Føderationerne nedsatte komiteer på forskellige niveauer til at varetage de fælles opgaver som f.eks. fremskaffelse og fordeling af råvare, overordnet udarbejdelse af statistik og planlægning af produktion, fastsættelse af priser, varetagelse af import og eksport, distribution, fordeling af ordre, administration af lønninger osv. En af de industrier, hvor denne model blev anvendt og mest udbygget, var den store

⁷⁹ Ibid. S. 109f.

⁸⁰ Leval, Gaston: *Collectives in the Spanish Revolution*. Freedom Press, London, 1975. S. 303.

⁸¹ Fraser, Ronald: *Blood of Spain - an oral History of the Spanish Civil War*. Pantheon Books, New York, 1979. S. 221.

⁸² Ibid. S. 222.

tekstilindustri i Catalonien.⁸³

Den første store opgave, som kollektiverne stod overfor, var nødvendigheden af en øjeblikkelig omlægning af dele af industrien til krigsproduktion. Barcelona havde ved borgerkrigens udbrud ingen våbenindustri,⁸⁴ og derfor måtte man gennemføre en omfattende omlægning af dele af metalindustrien, og samtidig blev industrien omlagt for at kunne producere andet udstyr til militserne.⁸⁵ Man gennemførte også en gennemgribende rationalisering og modernisering af store dele af industrien; en række mindre urentable virksomheder blev lukket, og produktionen blev sammenlagt i større enheder.⁸⁶ Hele transportsektoren i Barcelona blev kollektiviseret og rationaliseret. Før borgerkrigen fandtes der f.eks. mange forskellige jernbaneselskaber, som hver især drev deres lille del af jernbanenettet. Hele transportsektoren blev rationaliseret, således at der blev dannet større enheder og oprettet en fælles transport føderation. Føderationen reorganiserede hele den kollektive trafik og udarbejdede bl.a. helt nye timeplaner.⁸⁷ Desuden indsatte man 100 nye sporvogne i byen.⁸⁸ Den forbedrede service indenfor den kollektive trafik medførte at passagertallet steg med 50 millioner i forhold til året før.⁸⁹

Økonomisk set var kollektiverne i byerne mindre radikale end landbrugskollektiverne. At organisere en moderne industriproduktion var et langt mere kompliceret foretagende end landbrugsproduktionen. Landbrugskollektiverne var i vid udstrækning løsrevet fra den kapitalistiske økonomi og opererede indenfor deres eget økonomiske system. Industri kollektiverne var i langt højere grad underlagt de betingelser, som det omkringliggende kapitalistiske marked udstak. Man var afhængig af at kunne købe råvarer på det kapitalistiske marked, ligesom det også i et vist omfang var dette marked, man afsatte sine produkter på (krigsindustrien er undtaget). Kollektiverne var ligeledes afhængig af et bankvæsen, som ikke var blevet kollektiviseret. Kollektiviseringerne i byen kan således ikke siges at repræsentere en kollektivistisk eller kommunistisk økonomi. Økonomien var fortsat grundlæggende kapitalistisk, men produktionen underlagt arbejdernes direkte demokratiske selvforvaltning og planlægning. Gaston Leval

⁸³ Gantriis, Anders: "Den sociale revolution 1936-37" i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 109.

⁸⁴ Mintz, Frank i Gröndahl, Britta (red.): *Herre i eget hus – om självförvaltning i Spanien och Portugal*. Federativs, Stockholm, 1982. S. 21.

⁸⁵ Souchy, Augustin: "The Collectivization of the Metal and Munitions Industry" i Dolgoff, Sam (red.): *The Anarchist Collectives*. Black Rose Books, Montreal, 1974. S. 96f.

⁸⁶ Seidman, Michael: "Workers' Control in Barcelona in the Spanish Civil War, 1936-38" i *Journal of Contemporary History*, Vol. 17, No. 3 (Juli 1982). S. 417f.

⁸⁷ Mintz, Frank i Gröndahl, Britta (red.): *Herre i eget hus – om självförvaltning i Spanien och Portugal*. Federativs, Stockholm, 1982. S. 21.

⁸⁸ Souchy, Augustin: "Collectivizations in Catalonia" i Dolgoff, Sam (red.): *The Anarchist Collectives*. Black Rose Books, Montreal, 1974. S. 88.

⁸⁹ Leval, Gaston: *Collectives in the Spanish Revolution*. Freedom Press, London, 1975. S. 249.

karaktarisere den kollektiverede industri som ”neo-kapitalisme, en selvforvaltning der skrævede mellem kapitalisme og socialisme”.⁹⁰

I fire måneder fungerede den kollektiverede industri under ledelse af arbejdernes komitéer uden støtte eller indblanding fra staten. Starten på afviklingen af kollektiverede industri kom den 24. Oktober 1936, da den Catalanske regering Generalitat, med accept fra CNT, legaliserede kollektiviseringen.⁹¹ Med denne legalisering blev der åbnet op for statskontrol og dette begrænsede kollektiviseringens udbredelse. Med legaliseringen blev alle de overordnede ledelses-, planlægnings- og koordineringsfunktioner placeret hos den Catalanske regering, hvilket på længere sigt var med til at reetablerer den borgerlige statsmagt, og åbne op for en afvikling af kollektiviseringerne. Så selvom det kan lyde som en selvmods sigelse, så blev denne aftale om legalisering af kollektiviseringerne, det første skridt i retning af deres afvikling.

Resultater

Ser man på tallene fra Catalonien var industriproduktionen i september 1938 kun en tredjedel af produktionsniveauet i januar 1936.⁹² Dette markante fald kan have mange årsager som f.eks. et betydeligt tab af eksportmarkeder, manglende råvareforsyninger, den generelle varemangel som fulgte med krigen og den omfattende omlægning af industrien. En yderligere hæmsko for kollektiviseringerne var bankerne, som ikke var blevet kollektiviseret men under regeringens kontrol. Dette var problematisk, idet størstedelen af regeringspartierne var fjendtligt stemt overfor kollektiviseringerne, og dette mindskede mulighederne for at optage lån.⁹³ Det er meget vanskeligt at sige, hvilke forhold der har haft størst betydning, og om arbejdernes overtagelse af produktionen som sådan havde en negativ eller positiv effekt. Det vigtigste resultat som kollektiviseringerne i byerne opnåede var omlægningen til krigsproduktion, samt den gennemgribende modernisering og rationalisering som fandt sted indenfor mange industrier. Denne omlægning var et led i en langsigtet planlægning, som i første omgang betød faldende produktivitet, men som på længere sigt skulle sikre en mere moderne og effektiv produktion. Da borgerkrigen sluttede vendte de tidligere ejere og direktører tilbage til de virksomheder, de havde forladt ved revolutionens udbrud, og de udtrykte forundring over, hvor god stand virksomhederne var i.⁹⁴ Arbejderne havde selvstændigt gennemført en rationalisering, standardisering og modernisering af produktionen. Man havde

⁹⁰ Ibid. S. 227.

⁹¹ Se kollektiviseringsdekretet i Jørgensen, Palle; Jørn Hansen m.fl. (red.): *Den jyske historiker - Dokumenter til den spanske arbejderklassens og arbejderbevægelses historie 1880-1976*, særnummer 1, Modtryk, Århus, 1977. S. 47ff.

⁹² Payne, Stanley G.: *The Spanish Revolution*. Weidenfeld and Nicolson, Storbritannien, 1970. S. 257.

⁹³ Seidman, Michael: “Workers’ Control in Barcelona in the Spanish Civil War, 1936-38” i *Journal of Contemporary History*, Vol. 17, No. 3 (Juli 1982). S. 417.

⁹⁴ Ibid. S. 429.

indført ny teknologi og forbedret arbejdsforholdene.

Det er uvist om industrikollektiverne havde opnået gode eller dårlige resultater, hvis de havde haft andre betingelser og havde fået lov til at fungere over længere tid. Ligeledes er det uvist, om det overhovedet ville være muligt at organisere en meget rationalistisk organiseret industriproduktion, med alt hvad det indebærer af arbejdsdeling og disciplin, uden anvendelse af en eller anden form for tvang, fysisk eller økonomisk. Historikeren Michael Seidman skriver, at arbejderne i Barcelona selv under kollektiviseringerne: "(...) continued to demand more pay, fake illness, sabotage production, and reject the control and discipline of the factory system" og yderligere afviser han, at dette problem skulle hænge sammen med, at den spanske arbejderklasse var meget ung og derfor havde tætte forbindelser til landbrugsproduktionen; "(...) The phenomena of low productivity, indiscipline, sabotage, and indifference among workers are present in even the most advanced industrial societies, and these phenomena indicate that resistance to work space and work time is not confined only to 'developing' countries but occurs throughout many stages of industrialization."⁹⁵ Hvis Seidman har ret, ville den næsten tayloristiske modernisering og rationalisering, som CNT ønskede at gennemføre i industriproduktionen være uforenelig med fravær af tvang. Det mønster som industrikollektiviseringerne fulgte ville i så fald aldrig kunne lede til en anarkistisk indretning af industriproduktionen.

7.0 Den politiske revolution og kontrarevolution

Den sociale revolution i Spanien var ikke kun økonomisk, den havde også en politisk dimension. Allerede før borgerkrigens udbrud var regeringens magt ved at opløses under de skærpede konflikter mellem højre og venstrefløj. Ved borgerkrigens udbrud brød militæret og politiet sammen i hele det republikanske område, og den borgerlige statsmagt var reelt ikke eksisterende i store dele af landet. Centralregeringen og lokalregeringen *Generalitat* i Catalonien eksisterede fortsat på papiret, men de var fuldstændigt magtesløse.⁹⁶ Dette politiske tomrum blev i første omgang udfyldt af de forskellige anti-fascistiske komiteer, som opstod i juli 1936. Den reelle magt lå i hænderne på de forskellige regionale komiteer: *Centralkomiteen for de anti-fascistiske Militser* i Catalonien, *Rådet for Aragonien*, *Den folkelige Eksekutivkomité* i Valencia osv.⁹⁷ Det politiske flertal i disse organer lå solidt hos CNT/FAI, POUM og UGTs venstrefløj, og de nye revolutionære magtorganer rådede som de eneste i den republikanske zone over væbnede styrker i form af de nydannede arbejdermilitser. Militssystemet var i sig selv et udtryk for den revolution, som havde

⁹⁵ Ibid. S. 429f.

⁹⁶ Hansen, Jørn: "Genopbygningen af den borgerlige statsmagt i republikken" i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 121f.

⁹⁷ Hansen, Torben: "CNT-FAI, UGT-PSOE, POUM og arbejderklassens revolution" i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 155ff.

fundet sted. Militserne blev dannet af de forskellige politiske venstrefløjspartier og fagforeninger og siden hen underlagt de regionale råd. Militserne byggede på princippet om frivillighed og demokrati. Tilslutning til militsen skete frivilligt, og i stedet for et hierarkisk militærsystem indførte man en demokratisk struktur, hvor soldaterne selv valgte deres befalingsmænd. Befalingsmændene havde ingen privilegier i form af højere løn eller andet, og de kunne afsættes af soldaterne, hvis de ikke løste deres opgave på tilfredsstillende vis. Militssystemet bestod omkring august 1936 af ca. 100.000 militssoldater fordelt således på de politiske grupperinger: CNT/FAI 50.000, UGT 30.000, PCE 10.000 og POUM 5.000. De resterende militser var dannet resterne af de tidligere politistyrker og soldater og officerer fra den regulære hær.⁹⁸

Magten lå entydigt i de revolutionære organers hænder i månederne efter juli 1936, men den borgerlige statsmagt blev aldrig endeligt afskaffet, og inden længe begyndte en proces, som endte med reorganiseringen af statsmagten på de revolutionære organers bekostning. I denne proces spillede PCE og ikke mindst Komintern en afgørende rolle. For at forstå hvordan et politisk parti, som ved borgerkrigens udbrud var meget lille og helt udenfor indflydelse, fik så stor betydning, må man betragte PCE og Den spanske Borgerkrig i et internationalt perspektiv. Med indgåelsen af den fransk-sovjetiske pagt i 1934 gik og opgivelsen af ultra-venstre linjen gjorde Komintern sig til agent for den såkaldte folkefrontsstrategi. Folkefrontsstrategiens mål begrænsede sig til et forsvar af det borgerlige demokrati i en bred alliance mellem socialdemokrater, kommunister og anti-fascistiske borgerlige kræfter. Verdensrevolutionen var slettet af programmet for at gøre det muligt for Sovjetunionen at skabe alliancer med Frankrig og England imod Hitler, og revolutionen blev nu begrænset til opbygningen af socialismen i Sovjet jævnfør Stalins teser om *socialisme i ét land*. Komintern havde således to hovedprioriteter i Spanien: 1) at forhindre en fascistisk magtovertagelse og 2) at forhindre en social revolution. At forhindre en fascistisk magtovertagelse var umiddelbart foreneligt med PCEs politik, men det var det at forhindre en social revolution ikke. Det blev imidlertid gjort foreneligt med henvisning til PCEs analyse af det spanske samfund. En socialistisk revolution i Spanien var ikke mulig, før at landet havde gennemgået en periode med kapitalisme og borgerligt demokrati. Det spanske samfund var, som tidligere nævnt, ifølge PCE ikke modent til socialisme og derfor holdt partiet på at borgerkrigen drejede sig om valget mellem borgerligt demokrati eller fascisme, og at der ikke havde fundet nogen revolution sted. PCE fik som medlem af Komintern en meget magtfuld position i den republikanske lejr, idet Sovjetunionen var den vigtigste leverandør af våben til republikken (udover Sovjetunionen var det kun Mexico der leverede våben til republikken). PCEs milit, *Det 5. regiment*, som i øvrigt var organiseret som en regulær hær, modtog massive forsyninger af sovjetiske våben og vandt nogle vigtige slag. Dette,

⁹⁸ Gantriis, Anders: "Den sociale revolution 1936-37" i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 113f.

kombineret med en konsekvent anti-revolutionær retorik, betød at PCE snart fremstod som den mest konsekvente forsvare af det borgerlige demokrati. Dette var udgangspunktet for PCEs vækst i størrelse og indflydelse under borgerkrigen. Ved borgerkrigens udbrud havde PCE 30.000 medlemmer, i midten af 1937 var dette tal 1.000.000.⁹⁹ En meget stor del af disse nye kommunister var selvejende bønder, dommere, tjenestemænd, officerer og politibetjente, som var tiltrukket af partiets konsekvente forsvar for det borgerlige demokrati. Ser man på PCEs afdeling i Madrid, kan man se, at de havde 63.426 medlemmer i 1938, hvoraf kun 10.160¹⁰⁰ var fra fagforeningsmedlemmer, hvilket siger at væksten næppe afspejler en rekruttering baseret på den øgede aktivitet i arbejderklassen.

PCE og højrefløjen i PSOE var de vigtigste drivkræfter i reorganiseringen af statsmagten, mens CNT/FAI og de øvrige revolutionære grupper var handlingslammet pga. interne splittelser. Indenfor CNT/FAI alene var der tre hovedstandpunkter til spørgsmålet statsmagten: Størstedelen af CNTs ledende medlemmer, og dermed repræsentanterne for organisationens officielle politik, accepterede i princippet PCEs to-fase strategi, idet de gjorde spørgsmålet om den borgerlige statsmagt fortsatte eksistens til et spørgsmål om anti-fascistisk enhed og brede såvel nationalt som internationalt. Man mente at centralregeringen skulle opretholdes som en facade udadtil, der skulle sikre de omkringliggende kapitalistiske staters støtte til den anti-fascistiske kamp. Man mente, at et endeligt brud med den borgerlige statsmagt ville splitte den anti-fascistiske front internt og derved forhindre en militær sejr over Franco.¹⁰¹ Dele af FAI repræsenterede en ortodoks anarkistisk apolitisk position, og disse nægtede fuldstændig at forholde sig til den politiske magt. For disse FAI medlemmer var den anarkistiske revolution udelukkende økonomisk, og man mente at den borgerlige statsmagt simpelthen ville smuldre bort af sig selv som følge af kollektiviseringerne. En sidste gruppe, som bl.a. var repræsenteret af den legendariske anarkistiske veteran Durruti og fra marts 1937 af gruppen *Amigos de Durruti*¹⁰², mente at den borgerlige statsmagt skulle knuses fuldstændigt og magten overdrages til de revolutionære komiteer. Den italienske anarkist Camillo Berneri angreb CNTs officielle politik på følgende måde: ”Det er nødvendigt at vinde krigen; imidlertid vinder man ikke krigen ved at indskrænke problemet til de strengt militære betingelser for sejren, men ved at forbinde de politiske og sociale betingelser med sejren.”¹⁰³ Det var imidlertid hensynet til de militære betingelser og den fascistiske enhed, der styrede CNTs politik. I december

⁹⁹ Hansen, Jørn: ”Partido Comunista Español – PCE” i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 132f.

¹⁰⁰ Ibid. S. 134.

¹⁰¹ Hansen, Torben: ”CNT-FAI, UGT-PSOE, POUM og arbejderklassens revolution” i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 156ff.

¹⁰² Guillamón, Agustín: *The Friends of Durruti Group: 1937-1939*. AK Press, Edinburgh, 1996.

¹⁰³ Hansen, Torben: ”CNT-FAI, UGT-PSOE, POUM og arbejderklassens revolution” i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 170.

1936 accepterede CNT regeringens militarisering af militserne, hvilket i praksis betød militsernes blev omdannet til enheder i den regulære hær og dermed en afvæbning af den sociale revolution.¹⁰⁴ I løbet af 1936 og 1937 lykkedes det af reorganisere store dele af statsapparatet med delvis accept og aktiv deltagelse fra CNT. Men efterhånden som statsmagten blev genetableret blev modsætningerne mellem statsmagten og de revolutionære organer og den sociale revolution i det hele taget også mere og mere tydelige. PCE kontrollerede i vid udstrækning den nye republikanske hær, og i løbet af foråret blev enheder af denne hær sat til at opløse landbrugskollektiver. I marts 1937 kom det til regulære kampe mellem den anarkistiske *Columna de Hierro* (jernkollonnen, som havde modsat sig militariseringen) og kollektivistiske på den ene side og kommunistiske hærenheder på den anden side, da kommunisterne forsøgte at opløse kollektiver i Aragonien.¹⁰⁵ Den 2. maj 1937 indledte PCE en åben krig mod kollektiviseringerne, ved at det PCE styrede politi besatte den CNT kontrollerede telefoncentral i Barcelona. Dette medførte regulære gadekampe i Barcelona mellem det PCE kontrollerede politi på den ene side og CNT og POUM medlemmer på den anden. Gadekampene, som stod på i ca. en uge, blev indledningen på en lang og blodig udrensning af i første omgang venstrekommunisterne fra POUM og siden hen anarkister fra CNT/FAI.¹⁰⁶ Der blev sendt et stort antal sovjetiske GPU agenter til Spanien, og PCE oprettede sine egne fængsler, hvor mange POUM og siden CNT/FAI folk forsvandt. Mange kendte revolutionære blev myrdet af de kommunistiske agenter, herunder POUM lederen Andrés Nin¹⁰⁷ og den italienske anarkist Camillo Berneri.¹⁰⁸

Efter maj begivenhederne i Barcelona indledte PCE et storstilet angreb på landbrugskollektiverne. Den kommunistiske kommandant Lister trængte med sin 11. Division ind i Aragonien, som om det var et fjendeland og gik i gang med at opløse kollektiverne. Det lykkedes Lister at opløse 30% af kollektiverne i Aragonien, lignende angreb blev gennemført på kollektiverne i Levanten, Castilien og i provinserne Huesca og Teruel.¹⁰⁹ Således opløstes størstedelen af kollektiverne længe før krigens afslutning og Francos sejr, primært fordi de var en del af en social revolution, hvis politiske del af taktiske grunde aldrig blev gennemført. På den måde fik kommunisterne i sidste ende ret i deres påstand om, at borgerkrigen drejede sig om valget mellem fascisme eller borgerligt demokrati.

¹⁰⁴ Peirat, José: *Anarchists in the Spanish Revolution*. Freedom Press, London, 1990. S. 163f.

¹⁰⁵ Gantriis, Anders: ”Den sociale revolution 1936-37” i *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976. S. 106.

¹⁰⁶ Peirat, José: *Anarchists in the Spanish Revolution*. Freedom Press, London, 1990. S. 213ff.

¹⁰⁷ Thomas, Hugh: *The Spanish Civil War*. Penguin Books, London, 4. reviderede udgave 2001. S. 683.

¹⁰⁸ Peirat, José: *Anarchists in the Spanish Revolution*. Freedom Press, London, 1990. S. 220.

¹⁰⁹ Dolgoff, Sam: ”The Counter-Revolution and the Destruction of the Collectives” i Dolgoff, Sam (red.): *The Anarchist Collectives*. Black Rose Books, Montreal, 1974. S. 47f.

8.0 Konklusion

Til dogmet om den kapitalistiske markedsøkonomi hører en klar forestilling om, at privat ejendomsret og konkurrence kombineret med det økonomiske incitament (der ligger i at kunne tjene penge på markedet) er altafgørende for innovation, udvikling og dynamik på det økonomiske område. Skulle der blive stillet spørgsmålstegn ved dette, kan man altid henvise til den økonomiske træghed og ansvarsløshed, som i visse perioder prægede de kommunistiske økonomier i Øst under Den kolde Krig.

Med nærværende projekt mener jeg at have demonstreret, at markedsøkonomi ikke er det eneste saliggørende, når det drejer sig om økonomisk innovation, udvikling og dynamik. Som det fremgår, så formåede landbrugskollektiveringerne at modernisere landbruget både hvad angår dyrkningsmetoder og teknologi, produktionen steg, der blev lavet skoler for både børn og voksne, ligesom man skabte en fungerende demokratisk struktur, som dækkede store områder, og som havde magten over økonomien og produktionen. Alt dette vel at mærke trods 60% analfabetisme og borgerkrig.

Kollektiveringerne i byerne repræsenterer ikke på samme måde et realiseret økonomisk alternativ. Man forsøgte, og man lykkedes også i dele af målene; eksempelvis blev produktionen moderniseret og rationaliseret. Men industriproduktion er væsentligt mere kompliceret end landbrugsproduktion, idet der indgår flere elementer i produktionen (man er afhængig af råstofleverancer, infrastruktur, afsætnings- og kreditmuligheder). Selvom kollektiveringerne i f.eks. Barcelona omfattede størstedelen af Barcelonas industri, så var man stadig afhængig af det omliggende samfund (hvilket landbrugskollektiveringerne slet ikke var i samme grad), hvilket betød, at man reelt skulle fungere på markedsøkonomiske vilkår. Man må således være forbeholden overfor at konkludere noget på baggrund af kollektiveringerne i byerne, ligesom et af de helt store forbehold overfor landbrugskollektiveringerne er deres korte levetid. Vi kender ikke til kollektiveringernes levedygtighed over tid, da deres tid som bekendt blev kort pga. politiske forhold, som ikke havde med selve den økonomiske models funktion at gøre. Vi kan således kun konkludere, at de var både innovative, produktive og omfangsrige, mens de var, men at de var temmelig kort.

Hvad betyder dette for udfordringen af den kapitalistiske markedsøkonomi som dogme? Det betyder helt sikkert ikke, at kollektiveringerne under Den spanske Borgerkrig repræsenterer et fikst og færdigt økonomisk alternativ; dertil er den økonomiske situation på landet i Spanien i 1930'erne alt for fjern fra vore dages økonomiske virkelighed. Nej, det projektet kan bidrage med er det at fjerne skæret af eviggyldig sandhed fra den markedsøkonomiske model; den er som alle andre historiske sandheder historisk, hvilket jeg mener at have vist med nærværende projekt, og hermed er ønsket, at der åbnes op for en mere fri og udogmatisk nytænkning af økonomi.

9.0 Litteraturliste

- Adrian, Henrik; Hedegaard Jensen, Lars: *Fundamental Historie - Fra krig til krig, tiden 1914-1945*. GAD, København, 1977. S. 236.
- Bolloten, Burnett: *The Spanish Civil War – Revolution and Counterrevolution*. The University of North Carolina Press, USA, 1991.
- Bolloten, Burnett: *The Spanish Revolution – The Left and the Struggle for Power during the Civil War*. The University of North Carolina Press, USA, 1979.
- Borkenau, Franz: *The Spanish Cockpit*. The University of Michigan Press, USA, 1971.
- Dolgoff, Sam (red.): *The Anarchist Collectives*. Black Rose Books, Montreal, 1974.
- Fraser, Ronald: *Blood of Spain – an oral History of the Spanish Civil War*. Pantheon Books, New York, 1979.
- Gröndahl, Britta: *Frihetlig kommunism i praktiken*. Federativs, Stockholm, 1986.
- Gröndahl, Britta (red.): *Herre i eget hus – om självförvaltning i Spanien och Portugal*. Federativs, Stockholm, 1982.
- Guillamón, Agustin: *The Friends of Durruti Group: 1937-1939*. AK Press, Edinburgh, 1996.
- Helm, Michael: *Anarkismens grundideer*. Hans Reitzel, København, 1980.
- Jensen, Bernard Eric: "Historisme" i Collin, F. og Køppe, S. (red.): *Humanistisk videnskabsteori*. Danmarks Radio Forlaget, København, 1995.
- Jørgensen, Palle: *Arbejderbevægelsen i Spanien – En historie skrevet med blod*. ABA/AOF/Fremad, Danmark, 1986.
- Jørgensen, Palle; Jørn Hansen m.fl. (red.): *Den jyske historiker - Dokumenter til den spanske arbejderklassens og arbejderbevægelses historie 1880-1976*, særnummer 1, Modtryk, Århus, 1977.
- Jørgensen, Palle; Jørn Hansen m.fl.: *Den jyske historiker – Revolution og kontrarevolution i Spanien fra 1800 til 1976*, Nr. 8, Modtryk, Århus, 1976.
- Kern, Robert W.: *Red Years/Black Years – A Political History of Spanish Anarchism, 1911-1937*. ISHI, Philadelphia, 1978.
- Leval, Gaston: *Collectives in the Spanish Revolution*. Freedom Press, London, 1975.
- Lorenzo, César M.: *Syndikalismen vid makten – Spansk anarkosyndikalism före, under och efter inbördeskriget 1936-39*. Federativs, Stockholm, 1972.
- Mintz, Jerome R.: *The Anarchists of Casa Viejas*. Indiana University Press, USA, 1982.
- Mailand-Hansen, Christian (red.): *Anarkismen - En antologi*. Bibliotek Rhodos, København, 1970.
- Payne, Stanley G.: *The Spanish Revolution*. Weidenfeld and Nicolson, Storbritannien, 1970.
- Peirat, José: *Anarchists in the Spanish Revolution*. Freedom Press, London, 1990.
- Reske-Nielsen, Erik: *Den spanske Borgerkrig*. Gyldendal, København, 1962.

Seidman, Michael: "*Workers' Control in Barcelona in the Spanish Civil War, 1936-38*" i *Journal of Contemporary History*, Vol. 17, No. 3 (Juli 1982). S. 409-433.

Thomas, Hugh: *The Spanish Civil War*. Penguin Books, London, 4. reviderede udgave 2001.